

Kopiranje fresk	44
Restavracija štukature	45
Restavracija fresk	45
Restavracija oljnih slik	45
Snemanje fresk	45
Obnova Cankarjeve rojstne hiše	45
Konferenca referatov Zavoda	46
Zaupniška mreža	46
Sodelovanje konservatorskih zavodov	46
Propagandna razstava	47
Naša mladina in varstvo spomenikov	47
Konferenca Turizma in gostinstva	47
Zaščita naselij	47
Prijave del umetnikov 19. in 20. stoletja	47
Oznaka kulturnih spomenikov	47
Specialna zaščita in odločbe	47
Tisk	47
Tečaj za okrajne zaupnike	49
Tečaj »Varstvo kulturnih spomenikov« za abiturijente srednjih šol	49
Restavratski tečaj	50
Znanstveni inventar	50
Evidenca spomenikov	50
Komisija za restitucijo kulturnih predmetov	50
Lokalni muzeji	50
Zborovanje zgodovinarjev	50
Umetnostno zgodovinsko društvo	51
Razstava srednjeveških fresk in plastike v inozemstvu	51
Konferenca konservatorjev v Beogradu	128
Propagandna razstava	128
Slikovni material v železniških potniških vagonih	128
Desetletnica Škofjeloškega muzeja	128
Velika razstava spomeniškega varstva	128
Popularizacija spomeniškega varstva	128
Tečaj spomeniškega varstva za slušatelje šol Narodne milice	128
Razstava impresionistov	128
Knjige in revije:	
Bošković Djurdje, Srednjevekovna umetnost u Srbiji i Makedoniji	128
Ochrona Zabytkov, Warszawa	129
Zprávy památkové péče, Praha	130
Arheologické rozhledy, Praha	130
Iskusstvo, Moskva-Leningrad	131
Arhitektura, Zagreb	131
Borec, Ljubljana	132
Oesterreichische Zeitschrift für Denkmalpflege, Wien	132
Naši kulturni spomeniki	48, 127, 130, 131
Naše muzejske ustanove	41, 129, 132
Nekrologi:	
Dr. Fr. Mesesnel	52
Prof. Matej Sternen	52
Dr. Alfred Šerko	52

Umetnostno zgodovinsko društvo za Slovenijo, Ljubljana, Tomanova 1,
Zgodovinsko društvo za Slovenijo, Ljubljana, Prešernova 24.

Pravilni odnos do naših kulturnih spomenikov

Mogočni, vsenarodni upor zoper fašistovske zavojevalce in domače izdajalce je dobil svoj zmagoviti zaključek po zaslugi vodstva naše Komunistične partije in Osvobodilne fronte, ki sta z odličnimi organizacijskimi sposobnostmi znala za ta boj mobilizirati vse zdrave sile naroda. Te sile so bile prvenstveno in v največji meri mobilizirane v borbene enote, ki so sovražnika nenehno napadale in slabile, dokler se ni spričo velikih porazov, ki mu jih je prizadela sovjetska armada, zrušil tudi na naših frontah, koder so ga naše borbene

Bolnišnica »Zgornji Hrastnik«

armade pošile na jugu proti Furlanski nižini, na severu pa preko Karavank v našo Koroško in nad Celovec, ki so ga naše enote tudi zasedle. V teh velikih borbenih naporih je moral vsakdo prijeti za puško. Vse je objemala enaka misel in volja, pregnati in uničiti zverinskega napadalca. Takšen je bil enoten duh, ki je vzpodbujal k junaškim podvigom na vseh frontnih položajih. Na osvobojenem ozemlju, v zavetju roških gozdov in kasneje v Beli Krajini pa je ta čas zastopstvo našega naroda sredi borb gradilo našo mlado državo in ji dajalo zakonite oblike. To je bilo politično delo, ki je rušilo stare državljanske in politične oblike ter hkrati gradilo na podlagi novega, človečanskega družbenega sistema telo mlade, revolucionarne Jugoslavije.

Se sredi najhujših borb je naše narodno zastopstvo Slovenski narodni osvobodilni svet izdal vrsto zakonov in odredb, ki so urejali družbeno življenje

na osvobojenem ozemlju in so bili ob času osvoboditve razširjeni na vse naše svobodno ozemlje. Nekateri, za časa borb izdani zakoni so že močno posegali tudi v naše kulturno življenje ter ga usmerjali na nova pota. Marsikdo se bo čudil, da je bilo mogoče v najkriticnejši dobi osvobodilnih naporov misliti na posebne kulturne potrebe. SNOS, vrhovni predstavnik našega naroda med osvobodilno borbo je vzporedno z razvojem borbe gradil temelje naši federalni enoti na vseh poljih družbenega življenja. Med take temeljne odločbe, ki so zaščitile našo kulturno imovino in kulturno tradicijo, je šteti Zakon oziroma Odredbo, ki jo je SNOS izdal na osvobojenem ozemlju 27. januarja 1945. Takrat ustanovljena Komisija za ugotovitev kulturne škode povzročene po okupatorjih in njihovih pomagačih je imela dvojno nalogo: zbirati točne podatke o vseh uničenih, poškodovanih in odnešenih kulturnih predmetih ter zaščititi vse kulturne in umetniške predmete, ki so po odločbi AVNOJ-a prešli v državno last. Kmalu po osvoboditvi je bila ta komisija z zakonsko odločbo razširjena in so bili po vseh republikah ustanovljeni federalni Zbirni centri, katerih naloga je bila, iz obsežnega kompleksa narodne imovine izbrati in zavarovati vse kulturne, umetnostne in umetno obrtne predmete. Istega leta v poletju je Vlada FNRJ izdala Okvirni zakon o varstvu kulturnih spomenikov in je bil pri Ministrstvu za prosveto LRS ustanovljen Zavod za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Slovenije. Po tem Zakonu veljajo za kulturne spomenike premični in nepremični predmeti ali skupine predmetov, ki so zgodovinsko, kulturno-zgodovinsko, umetnostno, etnografsko ali sociološko pomembni ali krajevno značilni, zlasti pa spomeniki narodno-osvobodilne borbe. Prirodne znamenitosti, ki jih ta Zakon tudi zajema, so premični ali nepremični predmeti zoološke, botanične, geološko-paleontološke, mineraloško-petrografske, zemljepisne in podobne znamenitosti ali redkosti in predmeti ali pokrajinski predeli posebne prirodne lepote.

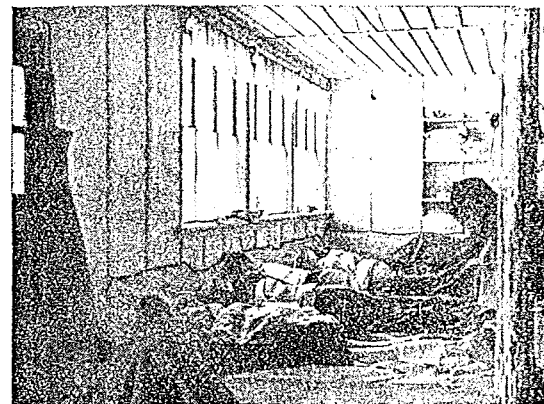
Varstvo teh spomenikov in prirodnih znamenitosti opravlja Zavod, ki je pod vodstvom ministra za prosveto, s svojimi konservatorji vseh strok, referenti za vse vrste spomenikov in okrajnimi zaupniki — dopisniki in ljudskimi odbori, ki so kot prvostopni zastopniki države in lastniki kulturnih spomenikov svojega območja varuhi in nadzorni organi spomeniškega varstva.

Že takoj ob ustanovitvi se je Zavodu nakopičilo raznoliko delo, ki je nujno sililo k naglim ukrepom. Pomanjkanje strokovnega kadra in potrebnih izkušenih delovnih moči pri takem delu, ki zahteva mnogo specialno izvežbanih strokovnjakov, seveda ni moglo napredovati kakor je bilo zaželeno. Vojna je na našem ozemlju povzročila tolikšno kulturno škodo, da bodo potrebna leta, preden bo mogoče uničeno nadomestiti, poškodovano popraviti in zavarovati. K temu delu bo treba pritegniti široke množice, jih poučiti in jim privzgojiti čut za spoštovanje in čuvanje slovenskih kulturnih spomenikov. Iz teh množic po vsej republici smo izbrali tiste, ki kažejo za predmet posebno veselje in zanimanje ter jih postavili za čuvarje naše kulturne dediščine in njenih spomenikov.

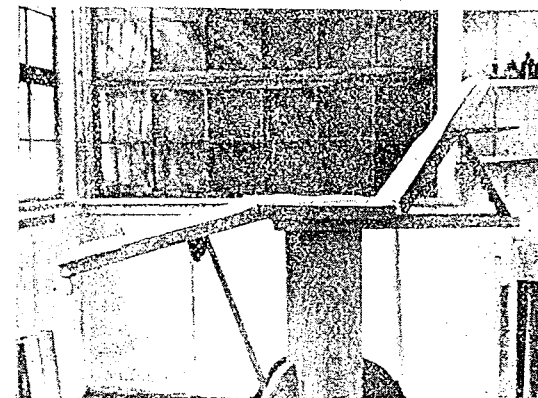
Doslej so se v delu Zavoda pojavljali problemi, ki so zahtevali širok splošen pregled naše družbene problematike, poznavanje krajevnih razmer ter trezno presojo za dokončno odločitev.

Trenutno stoji Zavod pred najvažnejšo nalogo, to je zaščita vseh spomenikov narodno osvobodilne vojne. Če se doslej temu prevažnemu vprašanju ni posvečalo zadosti pozornosti, je krivda precej splošna, Dejstvo pa je, da so

v štirih letih po osvoboditvi nekateri spomeniki NOV utrpeli že velike poškodbe in jim tudi grozi uničenje. Vsi, ki smo aktivno sodelovali v velikem osvobodilnem boju, vsi, ki znajo ceniti pridobitve naših zmagovito zaključenih borb, vemo, kaj nam morajo pomeniti ti spomeniki polpretekle dobe. Za našo generacijo in za naše potomce ni in ne more biti svetlejših spomenikov naše zgodovine, naše narodne samobitnosti, naše, z največjimi napori in žrtvami priborjene svobode mimo teh dokazov in prič naše življenjske sile in politične zrelosti, kakršno je naš narod izpričal med osvobodilno borbo. Tu seveda ne gre za monumentalne spomenike po oblikah, ne za klesan marmor ali bron. Pogosto je to preprost bunker, le neznatna baraka, v kateri se je odločala usoda nas vseh. Je to prostor, kjer so pod fašistovskim orožjem padali naši najhrabrejši, najbolj nesebični borci, so to zapori, v katerih so trpeli in bili nečloveško mučeni tisoči naših aktivistov, ali skromni skriti prostorček, v katerem so požrtvovalni tehniki brez prestanka tiskali ilegalno literaturo, poročila, navodila, dnevne liste, ki so bili pogosto edini resnični

Bolnišnica
»Zgornji Hrastnik«,
bolniška soba

Bolnišnica
»Zgornji Hrastnik«,
operacijska miza

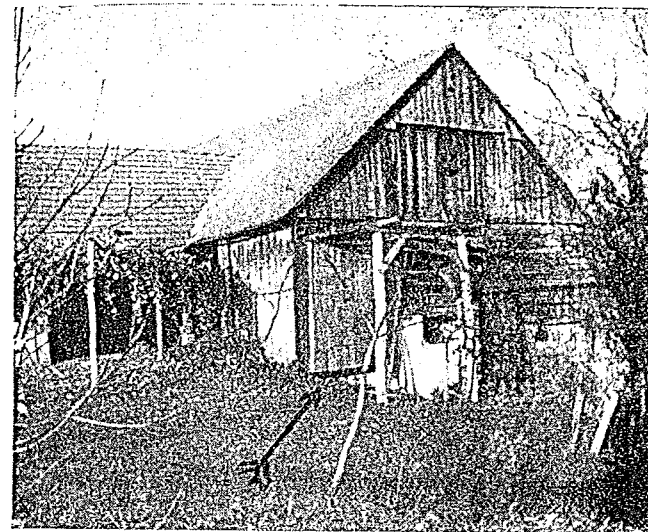
vir poročil, ki so naše ljudstvo obveščala o položaju in ga hrabrila ter mu dajala moč, da je vzdržalo do zmagovitega konca. To so pa le nekateri spomeniki, do katerih mora vsakdo čutiti potrebno spoštovanje; jih je pa veliko število po vsej naši republiki, koder se je ljudstvo zavestno upiralo okupatorju in njihovim pomagačem. Zato z nobeno besedo ni mogoče dovolj ožigosati nepravilnega odnosa posameznikov do teh prič naše najbolj junaške dobe v vsej zgodovini Slovencev in je prav, da se brez odlašanja lotimo zavarovanja povsod, koder so ogroženi. Materialni dokumenti, bolnice, bunkerji, baze, tiskarne, orožarne in druge delavnice, grobovi talcev in borcev, ki so daleč v notranjosti zavetnih gozdov, so izpostavljeni razdejanju in zaradi težkega nadzorstva pogosto tudi plen neodgovornih posameznikov, ki nekatere objekte ne le malomarno uporabljajo, temveč tudi uničujejo s tem, da odnašajo skodle, trgajo pode, razvlačujejo inventar, pobirajo gradbeni material ter s tem pospešujejo razpad dragocenega spomenika. Zavod bo z energičnimi ukrepi zavaroval vse spomenike NOV, popravil, kar je bilo poškodovanega in določil mere, ki bodo te svetle spomenike naše polpretekle dobe zavarovali pred poškodovanjem in uničenjem po brezvestni človeški roki kakor tudi pred naravnim propadanjem. V ta namen je bil pri Zavodu osnovan referat za spomenike NOV, ki bo s sodelovanjem množičnih organizacij, predvsem z Zvezo borcev NOV načrtno rešil to vprašanje.

V tem letu namerava Zavod poskrbeti tudi za domove naših velikih mož, ki so bili soustvarjalci naše kulturne preteklosti. To so domovi naših pesnikov in pisateljev, naših znanstvenikov, velikih slikarjev in kiparjev ter glasbenikov, ki so jih vsi prejšnji protiljudski režimi prepuščali pozabi. Vse kulturne stvaritve naših velikih mož so last vsega našega naroda, saj so bila in so njemu namenjena. Zato so nam drag spomin na nje tudi njihovi domovi in bomo počenši s Trubarjevim domom na Rašici skušali obnoviti oziroma rešiti pred uničenjem vse domove tistih naših velikih mož, ki so v naši preteklosti s svojim delom vidno pomagali pri napredku in razvoju naše kulturne rasti. V načrtu ima Zavod tudi postavitev potrebnih spominskih plošč in kolikor bodo dopuščale možnosti, tudi primernih spomenikov. Ob tem delu Zavod seveda ne bo zanemaril druga, po svoji naravi važna in nujna dela, temveč bo z vsemi svojimi močmi pomagal povsod, koder bodo prilike terjale neodložljiv, nujen poseg. Kamor bo pozvan, kjer bo potreben, bo Zavod s svojimi strokovnjaki rad pomagal, tako tudi z nasveti, načrti, materialom in podporo, vse delo pa bo razporedil po važnosti in nujnosti problemov.

Pri tem svojem delu bo Zavod nenehno skrbel za pravilni odnos do naših kulturnih spomenikov ter vzgajal množice, da bodo poznavale in gledale v njih vrednote naše kulturne in borbene tradicije. Žal smo v teh letih po osvoboditvi ugotovili že nešteto primerov poškodovanja naših kulturnih spomenikov, kar kaže na pomanjkljivo kulturno in nacionalno zavest povzročitelja. Tu imamo n. pr. ruševine močno ali le deloma porušenega gradu. Koder Zavod ni utegnil hitro intervenirati in zaščititi s primernimi ukrepi in zadolžitvami poškodovanega objekta, se je večkrat dogodilo, da so posamezniki pa tudi ljudski odbori samovoljno razvlekli ruševine, jih porabili za pozidavo zasebnih domov, javnih zgradb ali zadružnih domov. Ob takem primeru se Zavodu stavlja problem: popolna restavracija porušenega, oziroma poškodovanega objekta, delna ohranitev in konservacija ostankov, popolno porušenje ali zavarovanje umetnostno pomembnega detajla, prepustitev zgradbe

določeni instituciji. Vsaka teh odločb zahteva temeljitega strokovnega proučevanja in elaboratov, preden je mogoče izdati dokončno mnenje ali navodila.

V resnici so številni gradovi po slovenski zemlji spomeniki naše fevdalne, tlačanske dobe, ki vzbujajo v marsikomu gnev in odpor. Vendar ne pozabljajmo, da so hkrati spomeniki naše preteklosti in so nekateri od njih umetnostno zgodovinsko pomembni. Slovensko ljudstvo jih je gradilo s krvavimi žulji in jih je po nekaj stoletjih z revolucionarno osvobodilno borbo prevzelo v svojo last. Te mogočne trdnjave brutalnega fevdalnega duha so v stoletjih, posebno še po zmagoviti vojni prišle ob sleherno funkcijsko veljavo. V času obnove porušene domovine, hitre industrializacije in pomanjkanju stanovanj-

Osredek, pod hlevom bunker IOOF

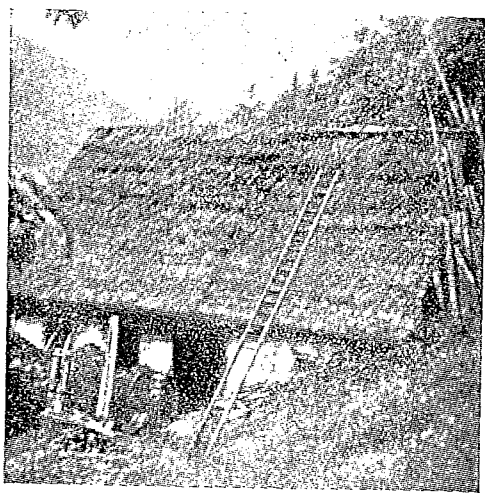
skih prostorov jih tam, koder niso potrebne velike investicije, začasno uporabljamo za stanovanja, zavode, zavetišča in podobno. To so seveda zgolj provizoriji, ker večina teh, čeprav razsežnih zgradb ne ustreza sodobnim potrebam. Slejkoprej, bodo ti gradovi tihi spomeniki naše preteklosti, našega suženjstva in tudi našega osvobojenja. Prav zato smo dolžni tem spomenikom posvečati potrebno skrb za njihovo ohranitev, restavracijo ali konservacijo, koder je to potrebno in nam to narekujejo kulturno zgodovinski razlogi. Iz navedenih razlogov je bilo povsem pogrešno, kako so nekateri posamezniki ali ljudski odbori posegali v te probleme. V nekaterih primerih so celo minirali grajske objekte (Ribnica, Klevevž, Mokronog, Mirna, Hmeljnik itd.), odvažali dokumentarni material ter so ga nekateri celo uporabljali za svoje zasebne potrebe. To je nedvomno nepravilen odnos do naše kulturne imovine, na katerega je treba opozoriti. Pravilno je Zavod podobne primere obravnaval z OLO Kamnik, s katerim je na kraju samem rešil probleme zaščite, rušenja in restavracije del v Šenkovem turnu, Križu in na Volčjem potoku.

V naši republici imamo veliko število starih samostanov, cerkva in kostnic, ki so pomembne bodisi kot arhitekturni spomeniki, bodisi zaradi plastike in slikarstva. V kolikor so ti objekti kulturno zgodovinski spomeniki, bo Zavod skrbel za njihovo pravilno ohranitev. Posebno skrb bo posvečal Zavod tistim umetnostno zgodovinskim razdobjem, ki so po svoji časovni odmaknjenosti zapustili najmanjšo sled v umetnostno spomeniškem gradivu.

Poudariti je treba, da pa so trenutni koristniki posameznih zgodovinskih objektov torej tudi zgodovinsko arhitektonsko in umetnostno pomembnih cerkva, dolžni skrbeti za njihovo vzdrževanje ter morajo za vsako delo, ki bi utegnilo spremeniti značaj celote ali detajla, dobiti (pravomočno) pristanek Zavoda. Prav tako so koristniki takih zgradb dolžni skrbeti za grajske nasade, parke in druge zaščitne prirodne znamenitosti v obsegu njihove uprave.

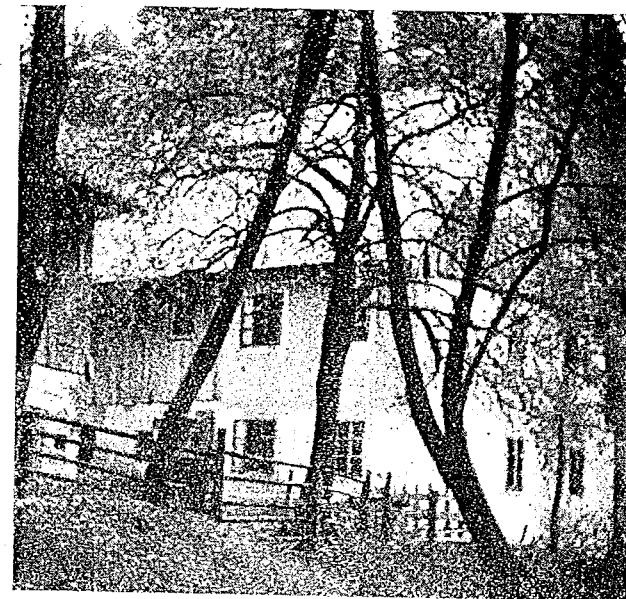

Bolnišnica »Košuta«

Zali log, tehnika OF
»Črni dvor«

Zgornja Sorica,
dom I. Groharja
v Hejblarjih

Imamo več stoletnih drevesnih nasadov, ki so bili do nedavno dostopni le fevdalni gospodi, sedaj pa so odprti za naše delovno ljudstvo in našo mladino, ki jih uporabljata za oddih, sprehode in igro. Mnogi teh nasadov so prave botanične redkosti, ki smo jih dolžni čuvati in negovati. Prenehati mora neodgovorno trebljenje takih nasadov kakor se je dogajalo ponekod, ko so stoletja stara drevesa sekali za kurjavo.

Ker večina ljudskih odborov nima strokovnjakov, ki bi samostojno ukrepali v zadevah kulturnih spomenikov, je njihova dolžnost, da se v tem pogledu dosledno obračajo na Zavod, ki jim bo s strokovnim nasvetom vselej pomagal do pravilne rešitve nalog. Le na ta način bo mogoče preprečiti sleherni kulturnozgodovinsko škodo in napako, kakršne so se doslej le prečesto dogajale.

Posebno važna naloga za ohranitev naših kulturnih spomenikov zadeva ljudske odbore in množične organizacije, kadar gre za renovacijo ali preidavo naše kmetijske, etnografske in arhitektonsko zanimive hiše. Nekateri predeli naše republike imajo povsem svojsko arhitekturo, ki jo moremo slediti stoletja nazaj. Ta arhitektura je element naše bitnosti, je dokaz starih tradicij našega stavbarstva in naše celotne kulture. V načinu gradnje, uporabe določenega materiala, slovenske ornamentike, ki se kaže v rezbarijah, kamnu, železu in slikarstvu, je toliko pristnosti našega ljudstva, da predstavljajo take hiše pomembne spomenike naše kulture. Enake važnosti je tudi notranjost take hiše, ki je bila največkrat plen špekulativnega prekupčevalca. Naša stara kmetiška hiša hrani toliko etnografsko in kulturno zgodovinskih predmetov, kolikor jih sega s svojim nastankom v prejšnja stoletja. Take predmete dobimo med gospodarsko opravilo, uporabnimi vsakdanjimi predmeti, oblačili, raznovrstnim okrasjem, živinsko vprego, kmetijskim orodjem, obrtnimi pripo-

močki itd. Ljudski odbori naj zato dosledno obveščajo Zavod o takih predmetih, kadar koli zvedo zanje, posebno še takrat, kadar utegnejo zapasti uničenju.

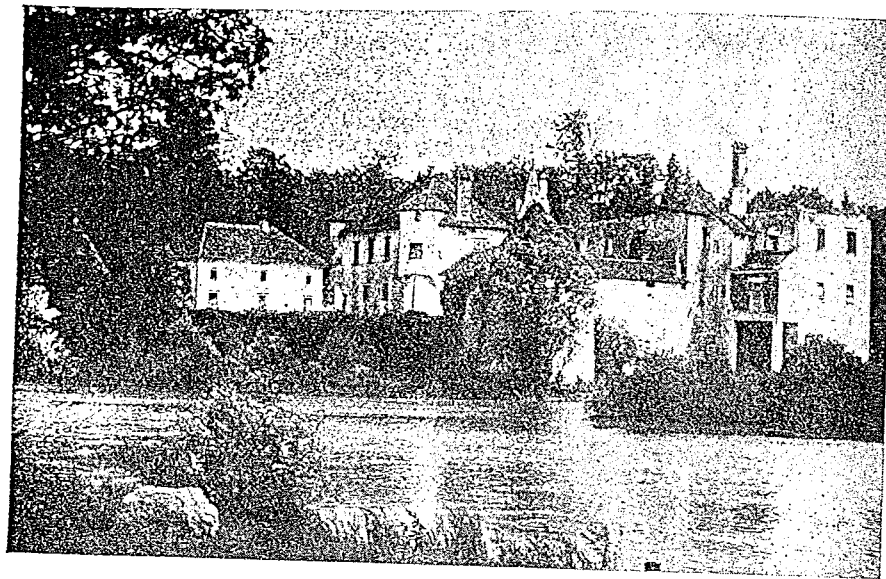
V nalogah našega petletnega plana je tudi asanacija vasi, pereča naloga, za katero so bili vsi stari režimi gluhi in brezbrizni. Naša ljudska oblast se predobro zaveda, kako potrebni so higieniški življenjski pogoji delovnemu človeku na vasi. Tudi pri najnujnejših asanacijskih delih bomo morali skrbeti za ohranitev značaja in lepote naše vasi ter predvsem skrbeti za pristnost njenih posebnosti. Podobni problemi se kažejo v področju urbanizma, ko je potrebno v naših historičnih mestnih in tržnih tvorbah poiskati one historične kvalitete, ki so zrastle na že davno preživeli družbeni strukturi, se pa vežejo še vedno v neko harmonično mestno sliko; od dobe liberalizma, ki soupada pri nas s prvimi početki kapitalizma, so se pričela ta stara mestna jedra kaotično preoblikovati. Na novih osnovah zrastle urbanizacija bo s pridom odkrivala stare kvalitete, jih asanirala in jih vezala z novodobnimi življenjskimi nujnostmi.

Hitra izgradnja naših mest ter razširjajoča industrializacija po vsej državi dostikrat posegata na arheološke terene. Graditelji naj pravočasno obveščajo Zavod, da bo s temeljitim pregledom zavaroval izkopenine in preprečil škodo, ki bi jo sicer utegnil povzročiti hitri tempo dela v gradilišču. V primerih, ko kopači nalete na arheološke ostanke v zemlji, naj gradbena vodstva takoj obveste Zavod, ki bo s svojimi ukrepi skrbel, da bo s strokovnim zavarovanjem izkopenine gradbeno delo čim manj ovirano, rešeni pa bodo zgodovinski ali celo prazgodovinski dokumenti naše zemlje. Za primer navajamo pravilno sodelovanje med gradbenim podjetjem in našim Zavodom: Uprava za gradnjo ceste Ljubljana—Zagreb, ki je Zavod obvestila o novi trasi ceste in o bližnjem početku del. Tako je arheologom omogočen pravočasen pregled terena nove trase, katere večji del poteka po stari rimski cesti in prečka rimsko naselje pri Drnovem na Krškem polju.

V zaščito rastlinskih posebnosti in znamenitosti naših krajev je po zakonitih določilih prepovedano trgati nekatere cvetice, posebno v planinskih predelih. Kljub temu se nekateri izletniki in turisti ne drže teh zabran in v velikih množinah uničujejo zaščiteno rastlinstvo. Mnogokrat je temu kriva nepoučenost, v drugih primerih denarna lakomnost. Pogosto donajajo s podeželja na mestne trge polne košare takega zaščenega cvetja, ki gre seveda dobro v denar. Tu bi vzgojno mogli poseči naši vzgojitelji, ki bi po šolah mladini prikazali pomen zaščenega rastlinja in vso škodo, ki jo skupni ljudski imovini povzročajo njeni brezvestni uničevalci. Naloga tržnih kontrolnih organov pa je, da vsakega »obrnega« uničevalca zaščenega cvetja po določilih kaznujejo in naše najbolj znamenite rastlinje zavarujejo pred uničenjem.

Zavod za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov bo vselej rad pomagal vsem investitorjem renovacijskih, restavracijskih ali konservatorskih del kulturnih spomenikov. S strokovnim nasvetom in poukom, ki mu je podlaga sodobno znanstveno izkustvo o ohranjanju in zavarovanju predmetov zoper okvare in razkroj bomo preprečili prenekatero, čeprav dobro namerno neorgansko in nesmiselno delo, ki je pomembnemu delu več v škodo kot v korist. Tako bomo preprečevali preslikavanje zdravih starinskih kamnov z oljnato barvo, ometavanje kamenitega zidu, preslikovanje starih stenskih slik, uničevanje gotske in baročne plastike, zgodovinskih oljnatih slik itd.

Zavod načelno podpira ustanavljanje lokalnih muzejev in muzejskih društev, kadar imajo v svojem programu čuvanje in vzdrževanje kulturnih spomenikov. Povsod, koder gre le za povečanje števila eksponatov brez določenega cilja, pa je treba poudariti, da morajo spomeniki ostati na mestu nastanka in jih je šele takrat postaviti med muzejske zbirke, kadar so ogroženi, da so izpostavljeni okvari; tatvini ali požaru. Za prikazovanje širšim ljudskim množicam zadostuje dober odliček takega predmeta ali verna kopija. Znanstveniki,

Grad Otočec pri Novem mestu l. 1944, arhitekturni in prirodni spomenik

ljubitelji in turisti pa jih bodo z večjim pridom ogledovali in študirali v okolju, koder in za kar so bili ustvarjeni.

Zavod se zaveda, da bi bilo opravljeno veliko delo s podrobnim seznamom naših kulturnih spomenikov s točnimi navodili, po katerih bi se znal pravilno ravnati vsakdo, ki ima z njimi opravka. Ta čas je ta velika naloga še neizpolnjiva, ker terja delo več let zbiralnega, opazovalnega in študijskega dela, kadra strokovnikov ter strokovnih pripomočkov. Tako delo si Zavod postavlja za svoj cilj. Do tedaj pa se obračamo na vse ljudske odbore, uprave zavodov in podjetij, šole, vzgojitelje in posameznike v vseh strokah, da mu po svojih močeh in znanju pomagajo pri velikem delu: O vsaki najdbi starinskega predmeta, o vsaki akciji in nepravilnem odnosu do naše kulturne imovine, njenem ogražanju ali uničevanju naj takoj obveste Zavod ali njegovega okrajnega zaupnika. O vsakem novem načrtu, ki posega v kulturni predmet katerekoli panoge, obveščajte pravočasno Zavod, ki bo vselej nasvetoval tako rešitev, da z njo naši kulturni spomeniki ne bodo prizadeti. Naš periodični Vestnik bo v vsaki številki prinašal navodila, kako je ravnati s kulturnimi spomeniki.

Zavod, ki je tudi ena izmed pridobitev osvobodilne borbe, je varuh in svetovalec v vseh zadevah spomeniškega varstva. Kot varuh se poslužuje tudi vseh zakonitih sankcij proti tistim, ki namerno ne kažejo pravilnega odnosa do naših kulturnih spomenikov, svetovalec pa je tistim, ki žele pomagati Zavodu pri očuvanju naše kulturne dediščine in se zavedajo pomembnosti našega spomeniškega varstva.

Za metodično uvajanje posameznikov v načela spomeniškega varstva za vzbujanje žive zavesti v ljudskih množicah, kako potrebno je hraniti in varovati naše kulturno in prirodno bogastvo, naše kulturne spomenike in prirodne znamenitosti, izdajamo periodični vestnik »Varstvo spomenikov«, v katerem objavljamo poleg načelnih člankov take, ki so praktične vsebine, poročamo o delu Zavoda in njegovih referentov, posebno pažnjo pa bomo posvečali pisanju vzgojne vsebine. K sodelovanju vabimo vse naše zaupnike, kulturne delavce, aktiviste, množične organizacije in mladino, kajti spomeniško varstvo in zaščita naših kulturnih spomenikov je pravica in dolžnost slehernega našega državljana.

Pravilni odnos do naših kulturnih spomenikov si bomo privzgojili s pravilnim odnosom do celotnega napa našega ljudstva, ki pod vodstvom Partije nenehno žrtvuje vse sile za realizacijo velikih gospodarskih načrtov, za izboljšanje življenjskih pogojev nas vseh, za socializacijo naše države. Pri teh velikih naporih seveda ne bomo zanemarjali kulturnega dela. Vzoredno z industrializacijo, ki so ji podlaga zdrave delovne sile ljudskih množic, moramo na temelju naših zdravih tradicij tudi kulturno napredovati. Gojiti te zdrave tradicije našega naroda, jih hraniti in varovati, se pravi utrjevati narodno zavest našega ljudstva. Podkrepljeni s tako zavestjo bomo vse laže premagovali napore in odvrčali od sebe zlobna obrekovanja in sumničenja, s kakršnimi v poslednjem času blatijo naše državno in politično vodstvo, naše ljudstvo, njegovo voljo in delovni polet, s katerim se nam odpirajo vrata za najlepšo bodočnost. V vsem tem pa je bistvo pravilnega odnosa do naših kulturnih spomenikov.

Uredništvo

Spomeniki velikih Slovencev

Po zmagovito zaključeni Narodno osvobodilni vojni je Zavod za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti razširil svoje delovne področje tudi na zaščito spomenikov NOV, letos pa je prevzel Zavod še eno nalogo, da sistematično preišče in ugotovi stanje rojstnih hiš, domov, spomenikov v ožjem smislu besede in grobov zaslužnih in slavnih Slovencev, ki so s svojim delom obogatili slovensko kulturo. Pesniki in pisatelji od Primoža Trubarja, ki je stal ob rojstvu slovenske knjige, glasbeniki počenši z Jakobom Gallusom-Petelinom, likovni umetniki od naših najstarejših mojstrov pa do impresionistov in umetnikov - borcev, znanstveniki in mojstri slovenske odrske umetnosti bodo dobili za svoje delo skromno priznanje šele takrat, kadar njihovi domovi ne bodo razpadali in na njihova poslednja bivališča kulturni narod ne bo odlagal — smeti.

Poglejmo samo dva primera iz polpretekle dobe: usodo rojstne hiše pesnika balad in romanc Antona Aškerc v Globokem pri Rimskih Toplicah in grob slikarja - impresionista Ivana Groharja pri Sv. Križu v Ljubljani. Aškerčeve rojstne hiše danes ni več! Niti sto let še ni minilo, kar mu je v njej zibelka

tekla in 37 let po njegovi smrti je od nje ostal le še kup kamenja med visoko travo. In Groharjev grob! V štiriinštiridesetem letu je slikar leta 1911 omagal, ne da bi dobil za svoje delo kakršnokoli priznanje. Pokopali so ga v Ljubljani pri Sv. Križu. Po desetih letih so njegov grob prekopali, ker ni bil plačan! V Groharjev grob so položili novo krsto. To je bilo zadnjega julija 1921. Kaj se je takrat zgodilo s posmrtnimi ostanki slikarja Pomladi, Sejalca, Cvetoč

Globoko pri Rimskih Toplicah,
razvaline rojstne hiše A. Aškerc

Senožeti pri Rimskih Toplicah,
Aškerčev drugi dom

